

BAZI ÂYETLER IŞIĞINDA HZ. PEYGAMBER (SAS)'İN ÖFKESİ VE SABRİ

Yunus Emre GÖRDÜK (*)

Öz

Kur'ân-ı Kerim'de "أَسْوَةٌ حَسَنَةٌ / güzel bir örnek" olarak tavsif edilen Hz. Peygamber (s.a.s.) müminlere her yönüyle örnektir. Beşeriyeti itibariyle onun da diğer insanlar gibi bazen öfkelendiği ama Kur'ân'ın talimatı gereği her zaman sabırlı olduğu bilinmektedir. O, insanlara da daima sabırlı olmalarını tavsiye ederek öfke duygusunun mahiyetini, zararlarını ve korunma yollarını açıklamıştır. Bu makalede, bazı âyetler ışığında Hz. Peygamber'in öfkesi ve sabrı incelenmiştir. Onun hiçbir zaman bireysel hakları için öfkesine mağlup olup intikam almadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bütün peygamberler gibi onun da Allah'ın emirlerinin çiğnenmesine ve insanlara haksızlık yapılmasına karşı öfkelendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Öfke, Öfke Kontrolü, Sabır.

Prophet Mohammad's Anger and Patience in the Light of Some Verses of the Qur'an

Abstract

In the Holy Qur'an, Prophet Mohammad (peace be upon to him) has been specified as "أَسْوَةٌ حَسَنَةٌ / a good example". For this reason he is an example to the believers in every aspect. It is known that he was seldom angry like the other people but always patiently because he was acting according to the instructions of The Qur'an. He always advised to the people patience and also explained the nature of the emotion of anger, its damage and the ways of protection. In this paper, Prophet's anger and patience were examined in the light of some verses. It's understood that he was never take revenge for the individual rights himself. However like all prophets, his anger has emerged against the disobey to the commandments of The God and against the injustice to the peoples.

Keywords: Prophet Mohammad, Anger, Anger Control, Patience.

*) Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üni. İlahiyat Fak. Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı
(e-posta: yunusemre.gorduk@gmail.com)

Giriş

“*And olsun ki Allah’ın Resûlü’nde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar için ve Allah’ı çok zikreden kimseler için (takip edilecek) pek güzel bir örnek vardır*”¹ şeklinde tavsif edilen Hz. Peygamber (sas) müminler için söz, tutum ve davranışlarıyla örnek teşkil etmektedir. Aldığı İlâhî emir ve talimatları insanlara yirmi üç sene boyunca tebliğ eden Hz. Peygamber’in, günlük hayatın, iman ve İslam’ın temel unsurları dışında kalan en tâlî meselelerinde bile lüzûmuna göre detaylı açıklamalar yaptığı görülmüştür. Söz konusu açıklamalar bazen insanoğlunun çeşitli his ve duygularıyla ilgili aydınlatıcı beyânlar şeklinde olmuştur.

Bu duygulardan biri “öfke” duygusudur. Öfke denince akla ilk gelen şey ise onun karşı kutbunda bulunan ve adeta panzehiri olan sabır hasletidir. Sabrın bu önemine binâendir ki Hz. Peygamber’e on bir farklı âyette “فَاصْبِرْ / *sabret*” uyarısıyla sabretmesi emredilmiş ve bu emir yedi ayrı ifadeyle nâzil olmuştur: “*Rabbinin hükmüne sabret!*”²; “*Rabbini için sabret*”³, “*Güzel bir sabırla sabret*”⁴; “*Sabret! Muhakkak âkîbet müttakilerindir*”⁵; “*Sabret, muhakkak Allah’ın va’di haktır*”⁶; “*Onların söyledikleri şeylere sabret*”⁷; “*Elçilerden ülü’l-azm sahibi olanlar gibi sabret*”⁸.

Tefsir ve Hadîs kaynaklarımızda Hz. Peygamber’in, öfke duygusunun aşırılıklarından uzaklaştırmak için bu duygunun mahiyetinden, sebeplerinden, sonuçlarından, korunma yollarından direkt veya dolaylı olarak bahsettiğine dair birçok rivâyet bulunmaktadır. Örneğin, “*Pehlivan güreşte galip gelen değildir. Asıl pehlivan öfkelenmediği zaman nefisine hâkim olandır.*”⁹ hadîsiyle öfkeye hâkimiyetin zorluğunu ve sabırlı olmanın faziletini ifade ederken; “*Sabbâr (kaktüs) bitkisinin balı bozduğu gibi, öfke de imanı ifsat eder bozar.*”¹⁰ uyarısıyla da öfkenin yol açacağı büyük manevî zararlara dikkat çekmiştir.

1) *Ahzâb*, 33/21: “لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا”

2) *Kalem*, 68/48; *İnsan*, 76/24.

3) *Müddessir*, 74/7.

4) *Meâric*, 70/5.

5) *Hûd*, 11/49.

6) *Râm*, 30/60; *Mümin*, 40/55, 77.

7) *Tâ-Hâ*, 20/130; *Kâf*, 50/39.

8) *Ahkâf*, 46/35.

9) Bkz. el-Buhârî, Ebû Abdullah İsmail b. İbrahim el-Cu’fî, *Sahihu’l-Buhârî*, Thk.: Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır, Dâru Tavki’n-Necât, 2002, Edeb, 76 (hadîs no: 6114); Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahih*, Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbakî, İstanbul, 1992, Birr, 107; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, Nşr. Mahmûd Avvâme, Dâru’l Kible/Cidde-Müessesetü’r-Reyyân/Beyrut-el-Mektebetü’l Mekkiyye/Mekke, 1998, Edeb, 3 (hadîs no: 4779).

10) el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsa el-Husrevicirdî el-Horasanî, *Şuabu’l-İman*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003, C. X, s. 531. (hadîs no: 7941); es-Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *ed-Dürü’l-Mensûr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, trs., C. II, s. 320.

Sünneti genel itibariyle nazara aldığımızda Hz. Peygamber'in, sabırlı davranıp öfkesine hâkim olan insanları övdüğünü;¹¹ müminlere, öfkelerine hâkim olmalarını tavsiye ettiğini,¹² bu meyanda öfkeyi yatıştırma yollarını da gösterdiğini görmekteyiz. Bunlar arasında, öfke halinde susmak ve cevap vermemek;¹³ şeytandan istiâze ederek besmele çekmek;¹⁴ ayakta oturmamak, oturur vaziyetteyken uzanmak;¹⁵ abdest almak ve gusletmek¹⁶ gibi birtakım tavsiyeler öne çıkmaktadır. Bu sadette, “*Gadab şeytandandır, şeytan ateşten yaratılmıştır, ateşi ise su söndürür. Öyleyse içinizden biri öfkelendiği zaman abdest alsın!*”¹⁷ açıklaması en çok zikredilen hadîslere aittir.

Şüphesiz ki Hz. Peygamber'in bu tür tespitleri, muhatap olduğu İlâhî vahyin kontrolü altında ve Kur'an âyetlerinin fiilî birer tefsiri olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim “*O kendi hevesine uyararak söz söylemez*”¹⁸ âyeti; özellikle İslâm'ın ibadet ve muamelât konularında onun ikâme ettiği hükümlerin, yaptığı tavsiye ve değerlendirmelerin keyfi olmadığını ortaya koymakta ve bizim için ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Hz. Peygamber'in her insan gibi et ve kemikten yaratılmış olduğu ve herkes gibi yaratılıştan getirdiği bir takım insanî hasletleri taşıdığı da yadsınamaz bir gerçektir. O da tıpkı diğer insanlar gibi yorulup dinlenmiş, acıkmış, hastalanmış ve tabii ki öfkelenmiştir. Ancak onu diğer insanlardan ayıran en önemli özelliği “*Ve hiç şüphesiz ki sen yüce bir ahlâk üzeresin!*”¹⁹ âyetinde buyrulduğu üzere, müstesna ahlâkıdır. Yani günlük hayatının her ânında onun söz, fiil ve takrirlerinin İlâhî sınırlar dâhilinde olduğu bilinmektedir. İnsanı günahlara götüren şeyin, dinin emir ve yasakları noktasında çeşitli aşırılıklar olduğu düşünülürse; yüce ahlâkı gereği Hz. Peygamber'in, hayatının her safhasında her türlü ifrat ve tefritten uzak bir itidâl noktasında olduğu anlaşılacaktır.

11) Bkz. Buhârî, Edeb, 76 (hadîs no: 6114); Müslim, Birr, 107; Ebû Dâvud, Edeb, 3 (hadîs no: 4779).

12) Bkz. et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sevre, *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenü Tirmizî)*, Şirketü'l Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, Mısır, 1975, Birr, 73 (hadîs no: 2020); 74 (hadîs no: 2021); Ebû Dâvud, Edeb, 3 (hadîs no: 4777).

13) Bkz. Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh İbn Muhammed b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *Müsned, Müessesetü'r-Risale*, Beyrut 2001, C. IV, s. 338 (hadîs no: 2556); Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 527 (hadîs no: 7935).

14) Bkz. Ebû Dâvud, Edeb, 4 (hadîs no: 4780, 4781); Tirmizî, Daavat, 52 (hadîs no: 3452); el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 525 (hadîs no: 7931).

15) Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 278, (hadîs no: 21348); Ebû Dâvud, Edeb, 4 (hadîs no: 4782); Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 526 (hadîs no: 7932); İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibban*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1988, C. XII, s. 501 (hadîs no: 5688).

16) Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXIX, s. 505 (hadîs no: 17985); Ebû Dâvud, Edeb, 4 (hadîs no: 4784); el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 530 (hadîs no: 7938).

17) Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXIX, s. 505 (hadîs no: 17985); Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen, Dâru'l Kible/Cidde-Müessesetü'r-Reyyân/Beyrut-el-Mektebetü'l Mekkiyye/Mekke* 1998, Edeb, 4 (hadîs no: 4784); el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 530. (hadîs no: 7938)

18) *Necm*, 53/3.

19) *Kalem*, 86/4.

Enfâl Suresi'nde: “*Hani (o kâfirler) bir zaman 'Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!' demişlerdi. Oysa sen içlerinde iken Allah onlara azap etmez. Onlar başışlanma dilerlerken de elbette Allah azab edecek değildir.*”²⁰ buyrulmaktadır. Bu âyetle ilgili el-Kâşânî'den nakledilen şu yorum dikkat çekicidir:

Azap, gadabın/öfkenin sûreti ve belirtisidir. Azabın inmesine ancak bir ümmetin günahlarından dolayı Allah'ın veya Hz. Peygamber'in gadabı sebep olabilir. Hz. Peygamber, “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”²¹ âyetinde belirtildiği üzere rahmet suretinde gönderilmiştir. Rahmet ise azabın zıddıdır. Bunun içindir ki kavmi onun dışını kırdıkları zaman bile, “Ya Rabbî, yeryüzünde dönüp dolaşan bir tek kâfir bile bırakma!”²² diyerek gadabla beddua eden Hz. Nûh gibi öfkelenmemiş, “Allah'ım kavmime doğru yolu göster çünkü onlar bilmiyorlar”²³ diye dua etmiştir.²⁴

Kavminin sadece küfürle yetinmeyip kendisiyle savaşıyor kısmına bile böyle merhametli olan Hz. Peygamber'in, inananlarına yani ümmetine olan ilgi, şefkat ve sevgisi; “*Andolsun size, içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.*”²⁵ âyetinde ifade edilmektedir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in bazen şiddetle öfkelenmesine; öfkelendiği zaman ise büyük bir azimle sabrettiğine dâir pek çok nakil bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in direkt veya dolaylı olarak öfkelenmesine sebebiyet verdikleri zaman sahâbenin رَسُولِهِ وَغَضِبِ اللَّهُ / نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ / Allah'ın ve Resûl'ünün öfkesinden Allah'a sığınırız”²⁶ şeklinde istiâze etmeleri de bu noktada dikkat çekicidir.

Bu makale çerçevesinde, bazı âyetler ve mücmel tefsirleri ışığında Hz. Peygamber'in sabrına ve öfke kontrolüne dâir bir takım tespitler yapılmaya çalışılacak; ele alınacak olan âyetler, sûrelerin nüzûl tertibine göre²⁷ incelenecektir.

20) *Enfâl*, 8/32-33: “وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ”

21) *Enbiya*, 21/107: “وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ”

22) *Nâh*, 71/26: “وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا”

23) “اللهم اهد قومي فإنهم لا يعلمون”

24) el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Saîd b. Kâsım el-Hallâk, *Mehâsinü'l-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, C. V, s. 285.

25) *Tevbe*, 9/ 128.

26) Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXIX, s. 102, (hadîs no: 12044); Müslim, Savm, 196; Ebû Dâvud, Savm, 53, (hadîs no: 2425); İbn Hibban, *Sahih*, XIII, 401, (hadîs no: 3639); İbn Ebî Şeybe, Ebû bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *el-Kitâbu'l-Musannef'fi'l-Hadîsi ve'l-Âsâr*, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1988, VII, 418 (hadîs no: 36997) (*Musannef*); el-Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, C. X, s. 362, (hadîs no: 3562).

a) Kalem Suresi 48. Âyet

Âyette Hz. Yûnus'un, kavmini Allah'ın izni olmadan terk etmesine ve daha sonra onu yutan balığın karnında imtihan edilmesine işaret edilerek Hz. Peygamber'e şöyle hitap edilir: “*O halde Rabb'inin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani O, dertli dertli (öfkesini yutkuna yutkuna) Rabb'ine niyaz etmişti.*”²⁸ Bu âyetten Hz. Yûnus'un aceleci davrandığı ve bir nevi sabırsızlık göstermiş olduğu anlaşılmaktadır. Âyette Hz. Peygamber'e sabrın emredilmesinin iki ana nedeni olduğu söylenmiştir. Bunlardan biri Kureys müşriklerine mühlet verilmesi ve Hz. Peygamber'in zaferinin tehir edilmesidir. Diğeri ise vahyin tebliği esnasında yani risâlet vazifesi boyunca Hz. Peygamber'in karşılaşılabileceği her türlü eziyet ve sıkıntıya katlanması gerektiğini ifade etmektedir.²⁹

Âyette geçen “*gibi*” ile kastedilen ikaza konu olan şeyin öfke, sıkıntı ve acelecilik olduğu belirtilmiştir.³⁰ Buna göre âyet, “*Hz. Yûnus gibi acele etme ve öfkelenme*” anlamını taşımaktadır.³¹ Nitekim Hz. Yûnus'un söz konusu durumda öfkeli olduğu Enbiya Sûresi'nde geçen “*Zennûn'u da an! Hani o (kavmine) kızarak gitmişti...*”³² âyetiyle sabittir. Dolayısıyla bu ayetle, Hz. Peygamber'in kendi kavmiyle olan münasebetlerinde öfkeden ve öfke sonucu ortaya çıkabilecek fevrî davranışlardan sakındırıldığı anlaşılmaktadır.

Kalem Sûresi'nin tamamı Mekkî kabul edilirse, iniş sırasına göre³³ bir peygamber kıssasına ilk defa bu sûrede işaret edildiği görülecektir. Ancak bu noktada ihtilafın olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Seyyid Kutub kendi kanaatini bu sûrenin tamamının Mekkî olduğu şeklinde belirtir. Bununla beraber bazı rivâyetlere göre sûrenin 17 ile 33. ve 42 ile 50. arası âyetlerinin Medîne'de nazil olduğunu da ifade eder.³⁴ Dolayısıyla 48. âyetin Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Sakif Kabilesi aleyhinde veya Uhud'da yaşanan hezimetten

27) Sûrelerin nüzul tertibi için bkz. el-Fîrûzabâdî, Ebî Tâhir Muhammed b. Yakûb, *Besâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz*, el-Meclisu'l-A'lâ li-Şuûni'l-İslâmiyye, Kahire, trs., C. I, s. 98-99 (*Besâir*); es-Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl ib-râhîm, el-Hey'etü'l-Misriyyeti li'l-Âmme, Kahire, 1974, C. I, s. 96-98 (*el-İtkân*).

28) *Kalem*, 68/ 48: “فَصَبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُكِنُّ كَصَاحِبِ الْخَوْتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ”

29) Bkz. er-Râzî, İmam Fahrüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyn et-Teymî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1998, C. XXX, s. 616 (*Mefâtih*).

30) Bkz. el-Mâverîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, trs., C. VI, s. 73 (*en-Nüket*); ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâfu An Hakâiki't-Tenzil*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1985, C. IV, s. 596 (*el-Keşşâf*); el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir b. Ferh el-Hazrecî Şemsüddîn, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, Kahire, 1964, C. XVIII, s. 253 (*el-Câmi'*); İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî el-Basrî ed-Dimaşkı, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk.: Sami b. Muhammed Selâme, Dâru't-Taybe, 1999, C. VIII, s. 201.

31) Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, C. VIII, s. 261.

32) *Enbiya*, 21/ 87.

33) Bkz. el-Fîrûzabâdî, *Besâir*, C. I, s. 98-99.

34) Seyyid Kutub, İbrahim Hüseyin eş-Şarbî, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1991, C. VI, s. 3651 (*Fi Zilâl*).

sonra bozulan bazı müminler aleyhinde dua etmek istediği zaman nâzil olduğu da rivâyet edilmiştir.³⁵ Neticede söz konusu kıssada sabra direkt, öfkelenmemeye ise dolaylı olarak vurgu yapıldığı söylenebilir.

Sûrenin başında “وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ : *Ve hiç şüphesiz ki sen yüce bir ahlâk üzere-sin.*”³⁶ methine muhatap olan Hz. Peygamber’e, Hz. Yûnus gibi öfkelenip sabırsızlık göstermemesi konusunda yapılan uyarının, onun söz konusu yüce ahlâkına aykırı bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bazı durumlarda öfkelenmek her insan için fitrîdir çünkü öfke/gadab duygusu insanın doğuştan getirdiği özelliklerindedir. Bu noktada önemli olan öfkeye mahkûm olmamak, aksine ona hükmedebilmek ve sabırlı olma dirâyetini gösterebilmektir.

b) İhlas Sûresi 1-4, Zümer Sûresi 67. ve Kâf Sûresi 38-40. Âyetler

Bize ulaşan nakillere göre Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber’in yanına gelip, “*Ey Muhammed, Allah mahlûkatı yarattı peki onu kim yarattı?*” diye sormuştu. Hz. Peygamber bu soru üzerine öyle öfkelenmişti ki adeta rengi kaçmıştı. Hz. Cebrail, Allah’ın emriyle gelip onu teskin etti ve cevap olarak İhlas Sûresi’ni getirdi: “*De ki O Allah Ehad’dir. Allah Samed’dir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Ve Onun dengi olan hiçbir şey yoktur.*”³⁷ Onlara bu sûreyi okuyunca bu sefer, “*Rabbini bize tavsif et, O’nun yaratması, pazusu, kolu nasıldır?*” dediler. Hz. Peygamber bu sefer evvelkinden daha şiddetli öfkelenmişti. Hz. Cebrail tekrar Hz. Peygamber’i teskin ederek onların bu suallerine cevap olarak Zümer Sûresi 67. âyeti getirdi. Âyette: “*Onlar, Allah’ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Oysa kıyamet günü yer, bütünüyle O’nun avucu (kabzası)ndadır; gökler de sağ eliyle dürlülüp bükülmüştür. O, şirk koştuklarından münezze ve yücedir.*”³⁸ buyrulmaktadır.³⁹

Benzeri bir hadisede yine Yahudilerden bir grup gelip semâvât ve arzın nasıl yaratıldığını sordular. Hz. Peygamber onlara: “*Allah, Pazar ve Pazartesi günü yeryüzünü yarattı. Dağları ve içindeki madenleri Salı günü; suları, ağaçları, şehirleri, imar ve yıkılmayı ise*

35) Zemaşerî, *el-Keşşâf*, IV, 596; Râzi, *Mefâtih*, XXX, 617; el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsırüddîn Ebî Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’l-Te’vîl*, Dâru İhyâi’t-Türâs, Beyrut, 1997, C. V, s. 238 (*Envâru’l-Tenzîl*).

36) *Kalem*, 68/ 4.

37) *İhlas*, 112/1-4: “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ”

38) Zümer, 39/67: “وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ”
“وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ”

39) Bkz. et-Tâberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr, *Câmiu’l-Beyân Fî Te’vîli’l-Kur’ân*, Thk.: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2000, C. XXI, s. 328 (*Câmiu’l-Beyân*); es-Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve’l-Beyan an Tefsîri’l-Kur’ân*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 2002, C. VIII, s. 253-254; C. X, s. 333 (*el-Keşf ve’l-Beyan*); Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî el-Kayrevânî, *el-Hidâye İlä Bulûği’n-Nihâye fî İlmî Meâni’l-Kur’ân ve Tefsîrihi*, Mecmûatü Buhûsi’l-Kitâbi ve’s-Sünne, Birleşik Arap Emirlikleri, 2008, C. X, s. 6375-6376; C. XII, s. 8497 (*el-Hidâye*); Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. VIII, s. 671.

Çarşamba günü yarattı. İşte bunlar dört oldu” dedi ve ardından “De ki! Gerçekten siz, yeri iki günde yaratana inkâr edip O’na şirk mi koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir. O, yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orayı bereketli kıldı ve yine orada, araştırıp isteyenler için rızıklarını tam dört günde belli bir seviyede takdir edip, düzene koydu”⁴⁰ âyetlerini okuyarak, “Perşembe günü semayı, Cuma günü ise yıldızları, Güneş’i, Ay’ı, melekleri, ecelleri, afetleri ve Âdem’i yarattı.” buyurdu.

Yahudiler, “Sonra ne yaptı?” dediklerinde Hz. Peygamber, “Sonra Arş’a istivâ etti”⁴¹ buyurdu. Onlar ise, “Eğer tamamlasaydın sorduğumuz soruyu bilmiş olacaktın ama eksik bıraktın, ‘sonra istirahat etti!’” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şiddetli bir şekilde öfkeleni ve Yahudilerin son itirazlarına cevap olarak da, “Andolsun ki Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi altı günde yarattık. Ve Bize bir yorgunluk da dokunmadı. O halde sen onların dediklerine sabret”⁴² âyetleri nâzil oldu.⁴³ Nâzil olan âyetlerin devamında “Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O’nu tesbih et”⁴⁴ buyrulmaktadır. Söz konusu sıkıntılı hallere dayanması için Hz. Peygamber’e sabır, hamd, tesbih ve secdenin emredilmesi dikkat çekicidir.

c) Ahkâf Sûresi 35. Âyet

Bu âyette de yine Hz. Peygamber’e hitâben: “Peygamberlerden ulî’l-azm olanların sabrettiği gibi sen de sabret ve onlar (inkârcular) için acele etme. Onlar, kendilerine söz verilen şeyi gördükleri gün sanki dünyada sadece gündüzün bir müddeti kaldıklarını sanırlar. (Bu) bir bildiridir! Fâsık bir kavimden başkası helâk edilir mi?”⁴⁵ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber’in acele edip kâfirler aleyhinde dua etmemesi, kezâ onlara gelecek azap konusunda aceleci davranmaması;⁴⁶ öte yandan nübüvvet yükünün ağırlıklarına, kâfir

40) Fussilet, 41/9-10: “قُلْ أَنتُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِي مِّنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلنَّاسِ لَيْلٍ”

41) Üstte tercümesini verdiğimiz, “تَمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ” ifadesi değişik ayetlerde zikredilmiştir: A’râf, 7/54; Yûnus, 10/3; Ra’d, 13/2; Furkan, 25/59; Secde, 32/4; Hadîd, 57/4.

42) Kâf, 50/38-39: “وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لَّغُوبٍ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ” وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ

43) Bkz. Tâberî, C. XXI, s. 432-434; Mekki b. Ebî Tâlib, el-Hidâye, C. X, s. 6485; İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm, C. VII, s. 167-168; Suyûtî, ed-Dürri’l-Mensûr, C. VII, s. 314.

44) Kâf, 50/39-40: “فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ” وَأَذْبَارَ السُّجُودِ

45) Ahkâf, 46/35: “فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرُونَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَعَلِ هَٰذَا الْفَوْسِقُونَ

46) el-Mâverdi, en-Nûket, C. V, s. 289.

müşriklerin yalanlamalarına ve ona verdikleri çeşitli eziyetlere karşı da sabırlı olması istenmiştir.⁴⁷ Nitekim vakti gelince onların üzerine (dünyada) azap inecektir.⁴⁸ Ayrıca onlar ahirette kendilerine vaat edilen azabı zaten göreceklerdir.⁴⁹

Âyette “أُولُو الْعَزْمِ / *azim sahibi*” diye anılan resullerin, Hz. Peygamber’le birlikte Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Mûsa ve Hz. İsa olduğu söylenmiştir. Kimilerine göre ise bütün peygamberler ulü’l-azmdır.⁵⁰ Ulü’l-azm; kararlı, sarsılmayan, ciddiyet, sabır ve sebat sahibi gibi anlamlar ifade etmektedir.⁵¹ Bunların, savaş emredilen peygamberler olduğu da söylenmiştir.⁵²

Hz. Ayşe’den bize ulaşan rivâyette Hz. Peygamber, “Allah ulü’l-azm peygamberlerden, ancak sevdikleri şeylerden sakınmaları ve kerih gördükleri şeylere de sabretmeleri sonucu razı oldu. Benden de, ancak onlara yüklediği mükellefiyetleri yükledikten sonra razı oldu” demiş daha sonra “فاصبر كما صبر أولوا العزم من الرسل” âyetini okuyarak “Allah’a yemin olsun ki muhakkak ben bütün gayretimle onların sabrettiği gibi sabredeceğim! Kuvvet ancak Allah’ındır!” buyurmuştur.⁵³

Şu rivâyet onun bu azim ve kararlılığın bir örneğidir: Hz. Peygamber Huneyn Savaşı’ndan sonra ganimet taksimi yaparken bazı kimseleri üstün tutmuştu. Ensar’dan bir adam ise, “Allah’a yemin olsun ki bu taksimde adâlet ve Allah rızası yoktur!” demiş ve onun böyle söylediği Hz. Peygamber’e haber verilmişti. Bunun üzerine yüzü değişen ve öfkeden kıpkırmızı olan Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah ve Resûlü adaletli olmazsa kim adaletli olacak...? Allah Mûsa’ya rahmet eylesin. O, bundan daha fazla eziyet çekmiş ve sabretmişti.”⁵⁴

47) Bkz. Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. XXII, s. 145; es-Semerkindî, Ebû’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Bahru’l-Ulûm*, y.y., trs., C. III, s. 294; İbn Atıyye el-Endelûsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdırrahman b. Temâm, *el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2000, C. V, s. 107 (*el-Muharrer*).

48) el-Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, C. V, s. 117.

49) el-Vâhidî, Ebû’l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Neysabûrî eş-Şâfî, *el-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi’l-Azîz*, Dâru’l-Kalem/Dâru’ş-Şamiye, Dımaşk/Beyrut, 1993, s. 999 (*el-Vecîz*).

50) Bkz. et-Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXII, 145; el-Mâverdî, *en-Nüket*, V, 288. (Ülü’l-azm peygamberlerin, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. İbrahim; Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Mûsa; veya Hz. İbrahim, Hz. Mûsa, Hz. Dâvut, Hz. Süleyman ve Hz. İsa olduğuna dair nakiller de mevcuttur. Detaylı bilgi için bkz. el-Mâverdî, *en-Nüket*, C. V, s. 288; el-Kurtubî, *el-Câmi’*, C. XVI, s. 220; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. VII, s. 454-455.

51) Bkz. es-Semerkindî, *Bahru’l-Ulûm*, C. III, s. 294; el-Bağavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd b. Muhammed b. el-Ferrâ, *Meâlimu’l-Tenzîl fî Tefsîri’l-Kur’ân*, Thk.: Abdürrezzak el-Mehdî, Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1998, C. IV, s. 207 (*Meâlimu’l-Tenzîl*); Zemahşerî, *el-Keşşâf*, C. IV, s. 313; en-Neseî, Ebû’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfizuddîn, *Medârikü’l-Tenzîl ve Hakâiku’l-Te’vîl*, Thk.: Yusuf Ali Bedîvî, Dâru’l-Kelimü’t-Tayyib, Beyrut, 1998, C. III, s. 319.

52) el-Mâverdî, *en-Nüket*, C. V, s. 288.

53) Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. VII, s. 454.

54) Bkz. Buhârî, Ehâdisu’l-Enbiya, 27, (hadîs no: 3405); Edeb, 53 (hadîs no: 6059); Müslim, Zekât, 140.

d) Âl-i İmran Sûresi 128. Âyet

Mâkabliyle beraber⁵⁵ Uhud Savaşı ile ilgili olan bu âyet, “*Bu işte sana düşen bir şey yoktur. Allah, ya tövbelerini kabul edip onları affeder, ya da onlara azap eder. Nitekim onlar zalimdirler.*”⁵⁶ meâlinindedir. Yani Allah kendi işinin mâlikidir, dilerse müşrikleri helâk eder, dilerse sindirir, şâyet İslam’a girerlerse tövbelerini kabul eder, küfürde ısrar ederlerse onlara azap eder. Bu durumda Hz. Peygamber’in, memur bir kul olarak kâfirleri uyarmaktan ve onlarla cihad etmekten başka bir görevi yoktur. Görevini yaptıktan sonra ne onların hidâyetinden ne de ta’zîbinden sorumludur.⁵⁷

Elimizdeki bilgilere göre, Uhud Savaşı’nda Hz. Peygamber’in dışı kırılmış ve yüzünden yaralanmıştı. Müşriklerin ona yaptıklarından sonra, son derece hüzünlü, öfkeli ve kavminin hidâyetinden ümitsizliğe düşmüş bir vaziyette yüzündeki kanları silerek, “*Kendilerini Allah yoluna davet eden Peygamberine bunu yapan bir kavim nasıl felah bulur?*” demişti.⁵⁸ Kimilerine göre kavminin aleyhinde beddua bulunmuştu. Lanetle beddua ettiği kişilerin Ebû Süfyan, Hâris b. Hişâm, Süheyl b. Amr ve Safvan b. Ümeyye olduğu; yine bunların dört kişi olduğu ve daha sonra hidâyete erdikleri de bize ulaşan haberler arasındadır.⁵⁹

Bu noktada Hz. Peygamber’in “*Rahmet Peygamberi*” oluşu ve söz konusu kimselerin daha sonra hidâyete erişiş göz önüne alındığında; ilgili rivâyetler değerlendirilirken bir ihtiyat kaydı bırakılmasının daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Bazı nakillere göre de, Uhud Savaşı’nda şehit edilen ve müslâ yapılan amcası Hz. Hamza’yı gören Hz. Peygamber, çok öfkeli ve üzgün bir vaziyette, “*And olsun ki ben de onlardan otuz kişiye müslâ yapacağım!*” demiş⁶⁰ daha sonra ise ilk andaki bu öfkesini yutup sabrederek, söylediği şeyi yapmaktan vazgeçmiş ve onları affetmiştir.⁶¹

Netice itibarıyla âyet Hz. Peygamber’e, vazifesinin tebliğ olduğunu ve ötesini Allah’a havale etmesi gerektiğini hatırlatmış ve zımnen en acı hallerde bile öfkesini basturmasını

55) Âl-i İmran, 3/ 126-127: “*Allah bu (imdadı) size surf (zaferin) bir müjde(si) olsun, kalpleriniz onunla yatışsın diye yaptı. Zafer ancak Azîz ve Hakîm olan Allah’ın indindedir. Ta ki (Allah) inkâr edenlerden bir kısmını helâk etsin veya onları perişan etsin de maksatlarına erişemeyen kimseler olarak dönüp gütsinler!*”

56) Âl-i İmran, 3/128: “*أَلَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ*”

57) el-Beydâvî, *Envârü’l-Tenzîl*, C. II, s. 37.

58) Ayrıntılı bilgi için bkz. et-Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. VII, s. 195-199; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Mektebetü Nizâr, Suudi Arabistan, 1998, C. III, s. 756; Râzî, *Mefâtîh*, C. VIII, s. 355; Kurtubî, *el-Câmi’*, C. IV, s. 199; el-Beydâvî, *Envârü’l-Tenzîl*, C. II, s. 37-38; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. II, s. 115; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, C. II, s. 312.

59) Ayrıntılı bilgi için bkz. Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. VII, s. 199-200; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. III, s. 757; Râzî, *Mefâtîh*, C. VIII, s. 355; Kurtubî, *el-Câmi’*, C. IV, s. 199; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. II, s. 116; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, C. II, s. 312.

60) Râzî, *Mefâtîh*, C. VIII, s. 355.

61) Râzî, *Mefâtîh*, C. IX, s. 367; en-Neysabûrî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kumî, *Garâibu’l-Kur’ân ve Reğâibu’l-Furkân*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, C. II, s. 260.

emir buyurmuştur. Uhud'da ona bu acıyı yaşatan müşrik ordusundan Halid b. Velid, Amr b. el-As ve İkrime b. Ebû Cehil gibi zevâtın daha sonra İslam ile şereflenmesi⁶², âyette belirtilen hususların ne denli hikmetli olduğunu göstermektedir.

e) Âl-i İmran Sûresi 159. Âyet

Âyette Hz. Peygamber'e hitaben "Allah'ın rahmetinden dolayı sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış. Karar verdiğin zaman ise Allah'a tevekkül et! Doğrusu Allah tevekkül edenleri sever."⁶³ buyrulmaktadır. Allah, Hz. Peygamber'i kabalıktan ve katı kalplilikten berî kılarak tezkiye etmiş, onu müminlere karşı merhametli, cana yakın ve şefkatli kılmıştır.⁶⁴ Âyette geçen "فَطًّا" kötü sözlü olmak, "غَلِيظَ الْقَلْبِ" ise katı, merhametsiz bir kalbe sahip olmak anlamındadır. Yüce ahlâk sahibi Hz. Peygamber'de bu mezmûm sıfatların ikisi de bulunmamaktadır.⁶⁵

Siyâkıyla birlikte bu âyet Uhud Savaşı ve sonrası ile ilgilidir. Nitekim savaştan önce İslam Ordusu olarak toplanan grubun üçte birinin ayrılıp geri döndüğü bilinmektedir. Savaş esnasında da ordunun bir kısmı ganimet hevesiyle yerlerini terk etmiştir. Dahası, Hz. Peygamber'in öldürüldüğü şayiasıyla daha önemli çözümler olmuş ve neticede ordu hezimete uğramıştır.⁶⁶ Elbette ki bu durumda Hz. Peygamber'in öfkelenmesi son derece tabiidir. Çünkü hezimet, emrini tutmayan ashâb yüzünden kaçınılmaz olmuştur. O ise savaş esnasında yerlerini izinsiz terk eden ashâba ve bozulan ordunun fertlerine karşı hilm, rıfk ve yumuşaklık ile muâmele etmiş; onlara lütuf ve hüsn-ü muaşeret ile hitab etmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla âyette vurgulanan husus, genel itibarıyla Hz. Peygamber'in engin şefkat ve hoşgörüsü, özel anlamda ise bu vakadan sonraki tutumudur.

Hz. Peygamber, hayatının her safhasında, özellikle de tebliğ vazifesi esnasında insanlara son derece sabırlı, şefkatli ve merhametli yaklaşmış; müminlerin de birbirlerine karşı öyle olmalarını istemiştir. Bir defasında, "Birbirinize karşı merhametli olmadıktan sonra asla cennete giremezsiniz" demiş, bunun üzerine ashâb "Hepimiz merhamet gösteriyoruz ey Allah'ın Resûlü!" deyince; "Kastettiğim, kişinin çocuğuna veya kardeşine merhametli olması değil, insanların birbirlerine karşı şefkat ve merhametli olmalarıdır." buyurmuştur.⁶⁸

62) Kurtubî, *el-Câmi'*, C. IV, s. 199.

63) *Âl-i İmran*, 3/159: "فِيمَا رَحِمَةً مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَطًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ" "وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ"

64) Ibn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. III, s. 800; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, C. II, s. 358.

65) Ibn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. II, s. 148.

66) Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, C. I, s. 500.

67) ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Dimaşk, h. 1418, C. IV, s. 139.

68) el-Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, C. II, s. 514 (*Te'vilât*). (Ayrıca bkz. en-Nesâî, el-İmam Ebû Abdîr-

f) Nisâ Sûresi 94. Âyet

Bu âyetin nüzûl sebebiyle ilgili rivâyetlerden biri konumuz açısından dikkat çekicidir: Hz. Peygamber, Ebû Katade Hâris b. Rebî ve Muhallim b. Cüsâme'nin de aralarında bulunduğu grubu bir yere, (Idam bölgesine) göndermişti. Yolda Âmir b. el-Azbat'a rastladılar. Âmir onları İslam selâmı ile selamladı. Muhallim ise daha önce aralarında düşmanlık bulunduğu için ok atmak suretiyle Âmir'i öldürdü ve devesi ile eşyalarına el koydu. Daha sonra da gelip Hz. Peygamber'in önüne oturdu ve kendisi için af dilemesini istedi. Hz. Peygamber onun yaptığı bu haksızlığa ve bir cana kasten kıymasına o kadar öfkelenmişti ki af dilemediği gibi "Allah seni mağfîret etmesin" diye aleyhinde dua etti. Muhallim kalkıp gitti ve bir hafta geçmeden öldü. Bize ulaşan rivâyetlerde Muhallim'in defnedilmek istendiği ancak toprağın onu kabul etmediği de söylenmektedir.⁶⁹

Bu hadise üzerine bahis mevzumuz olan ve "Ey îman edenler, Allah yolunda sefere çıktığınız zaman iyice araştırın. Size (müslimanca) selâm veren kimseye, dünyâ hayatının menfaatini arayarak, 'Sen mümin değilsin' demeyin..."⁷⁰ şeklinde devam eden âyet nâzil olmuştur. Hz. Peygamber'in, gösterdiği bu öfke ve tepkiden, İslam'a girdikten sonra câhiliye asabiyetlerini ve düşmanlığını terk edemeyen dahası "barış, güvenlik, dostluk" mesajını içeren İslam selâmını veren bir insanı katleden Muhallim'in ne büyük bir cürüm işlediği anlaşılmaktadır. Nitekim katledilen masum bir canın cezasını bağışlama yetkisi peygamberler dâhil hiç kimseye verilmemiştir.

g) Talak Sûresi 1. Âyet

Sûrenin ilk âyetinde: "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın; Rabbiniz olan Allah'tan sakının; onları, apaçık bir hayasızlık yapmaları hali müstesna evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Allah'ın sınırlarını kim aşarsa, şüphesiz, kendine yazık etmiş olur..."⁷¹ buyrulmaktadır. Diğer birçok âyet gibi zâhiren Hz. Peygamber'e hitap eden bu âyet, onun şahsında bütün ümmetini muhatap almaktadır.⁷² Âyette direkt olarak Hz.

rahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Thk.: Hasan Abdülmün'im eş-Şiblî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2001, C. V, s. 414 (hadîs no: 5928); el-Hâkim en-Neysabûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdüye, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, Thk.: Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, C. IV, s. 185 (hadîs no: 7310)

69) Bkz. Tâberî, *Câmiu'l-Beyân*, C. IX, s. 72-73, 76; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. II, s. 384; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, C. II, s. 634.

70) *Nisa*, 5/94: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا صَرَئْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبَيَّنُوا" "عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا"

71) *Talak*, 65/1: "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَالْقَوْلُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا تُخْرَجُوهُنَّ مِنْ" "يُبَيِّنُونَ وَلَا يُخْرَجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا"

72) Mâturîdî, *Te'vilât*, C. X, s. 49; Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XVIII, s. 148.

Peygamber'in öfkesinden bahsedilmemekte ancak öfke sonucu yaptığı talak münasebetiyle boşanma hükûku ile ilgili bazı hükümler bildirmektedir.

Bazı rivâyetlere göre Hz. Peygamber eşlerinden Hz. Hafsa'ya gizli bir şey söylemişti, o da kimseye söylememesi gerekirken Hz. Ayşe'ye meseleyi açmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber öfkelenip Hafsa'yı bir talak ile boşamış o da ailesinin yanına gitmişti.⁷³ Daha sonra Hz. Peygamber'e, "Ona dön, o çok oruç tutan çok namaz kılan bir kimsedir ve cennet'te senin eşlerinden biridir" denmiştir.⁷⁴

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, beşeriyet muktezası olarak eşine öfkelenmiş, onu uyardığı bir hususta sözünü dinlemediği için boşamıştır. Yalnız burada göz önüne alınması gereken bir anlık öfkeyle nihâi bir boşanmanın yapılmadığıdır. Nitekim İslam Hukuku'na göre üç aşamalı olan boşanmanın ilk aşaması vuku bulmuş ve daha sonra Hz. Peygamber Hz. Hafsa'ya rücu etmiştir.

h) Mâide Sûresi 101. Âyet

Âyette müminler Hz. Peygamber'e lüzumsuz suâller sormaktan sakındırılarak: "Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın. Eğer Kur'an indirilirken bunlara dair soru sorarsanız size açıklanır. (Hâlbuki) Allah onları başıslamıştır. Allah, Gafûr ve Halîm'dir." buyrulur.⁷⁵ Söz konusu âyette kastedilen ve müminlerin te'dîbine sebep olan şey, İslam'ın akîde, ibâdet ve muâmelat konularına temas etmeyen ve açıklanmasında hiç kimseye fayda bulunmayan suâllerdir.⁷⁶ Yoksa dinin gereklerini, emir ve yasaklarını öğrenmek için sorulan suallerin yasaklanmış olduğu düşünülemez. Nitekim âyette "Kur'an indirilirken bunlara dair soru sorarsanız" denmesi, dinî hükümlerle ilgili sorulara izin verildiğini göstermektedir.⁷⁷

Yasaklanan suâllerin, açığa çıkarılması halinde sahiplerini rezil edebilecek olan gizli sırlarla veya sorulması edepsizlik olan uygunsuz, faydasız veya lüzumsuz şeyler türünden haberlerle ilgili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca güç yetirilemeyecek bir takım sorumlulukları gerektirecek emir ve yasaklarla ilgili suâller de bu cümledendir.⁷⁸ İbn Atıyye bu soruları soranların bedevîler, câhiller ve münâfıklar olduğunu belirtmektedir.⁷⁹

Bize ulaşan nakillere göre, çevresindekiler Hz. Peygamber'e fazla ısrarla ve lüzumsuz şeyler sorup onu adeta bunaltımlardır. O da öfkeyle hutbeye çıkarak Allah'a hamd

73) Râzî, *Mefââtih*, C. XXX, s. 558; Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XVIII, s. 148.

74) Kurtubî, *el-Câmi'*, C. XVIII, s. 148; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, C. VIII, s. 189.

75) *Mâide*, 5/101: " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِنِ بُدِّئَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ وَإِن نَسَأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنزَلُ الْقُرْآنُ بُدِّئَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ "

76) İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, C. III, s. 203.

77) el-Vâhidî, *el-Vecîz*, s. 337.

78) Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdî, *Hak Dîni Kur'an Dili*, Şura Yayınları, İstanbul, 1993, C. III, s. 284.

79) İbn Atıyye, *el-Muharrer*, C. II, s. 245.

ve senâdan sonra: “*Sorunuz! Vallahi bu makamda bulunduğum sürece her ne sorarsanız açıklayacağım!*” buyurmuştu. Sehm Kabilesi’nden Abdullah b. Huzâfe kalkıp “*Ey Allah’ın Resûlü benim babam kim?*” diye sordu. Nitekim onun, herkesçe bilinen babası dışında başka birinin çocuğu olduğu dillendirilirdi. Bu soru üzerine Hz. Peygamber’in öfkesi daha şiddetlenmişti, ona “*Baban Huzâfe b. Kaysî ez-Zührî’dir*” buyurdu. Diğer biri kalktı ve “*Benim babam nerede?*” diye sorduğu soruya “*Cehennem’de*” cevabını aldı. Orada bulunanlar Hz. Peygamber’in bu durumundan müteessir olup ağlamaya başlamıştı. Hz. Ömer durumun ciddiyetini idrâk ederek hemen diz çöküp: “*Biz Rab olarak Allah’tan, din olarak İslam’dan, elçi ve peygamber olarak Muhammed’den (s.a.s.) razı olduk. Biz fitnelerden Allah’a sığınırız. Câhiliyeden ve şirkten henüz kurtulduk. Bizi affet Ey Allah’ın Resûlü*” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in öfkesi dinmiş ve bu âyet nâzil olmuştur.⁸⁰

Diğer bir rivâyete göre ise: “...*Yoluna güç yetirebilenin Beyt’i (Kâbe’yi) haccetmesi Allah’ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır...*”⁸¹ emri nâzil olunca, insanlar hac ibadetini kastederek “*her sene mi?*” diye sormuşlar, Hz. Peygamber ise sükût etmişti. Sonra aynı suâl iki veya üç defa yinelenince şiddetle öfkelenerek: “*Nefsîm kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, eğer ben ‘evet’ desem her sene haccetmeniz farz olacak, eğer farz olsa gücünüz bu ibadeti yapmaya yetmeyecek, eğer terk etseniz küfre gireceksiniz!*” buyurmuştur. Sonrasında ise lüzumsuz suâller hakkında ümmeti uyaran bu âyet nâzil olmuştur.⁸² Âyetin son kısmında “*Allah onları bağışlamıştır*” buyrulurken bu suâlleri soranların affedildiği bildirilmiştir.⁸³ Bu durum suâl soranların her ne kadar hikmet sınırlarını aşmış olsalar da art niyetli olmadıklarını gösteren bir delâlet sayılabilir.

i) Tevbe Sûresi 60. Âyet

Kimlere zekât verileceğini açıklayan bu âyette: “*Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, onu toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olan kimseler, (özgürlüklerini satın almaları için) köleler, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”⁸⁴ buyrulmaktadır.

80) Bkz. et-Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. XI, s. 101-103; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. IV, s. 1218-1219; el-Vâhidî, *el-Vecîz*, s. 337; İbn Atıyye, *el-Muharrer*, C. II, s. 245; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. III, s. 203-205; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. III, s. 204-205; Buhârî, İlim, 28, (hadîs no: 92).

81) *Âl-i İmran*, 3/97: “...*وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...*”

82) Ayrıntılı bilgi için bkz. et-Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. XI, s. 104-112; İbn Atıyye, *el-Muharrer*, C. II, s. 245; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. III, s. 205; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. III, s. 206-208.

83) el-Vâhidî, *el-Vecîz*, s. 337.

84) *Tevbe*, 9/60: “*إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ سَبِيلَ اللَّهِ وَإِنَّ*

Bize ulaşan değişik rivâyetlere göre Tevbe Sûresi 58. âyette geçen, “*Onlardan zekât-ların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır*”⁸⁵ ifadesinin işaret ettiği hadisede Hz. Peygamber, zekât olduğu anlaşılan bir malın, (bazı rivâyetlerde altın ve gümüş) tak-simatını yaparken bir bedevî gelerek ondan bir şeyler istemişti. Ondandır yüz çevirerek da-ğıtıma devam ettiği sırada bazıları (bazı koyun çobanları): “*Ey Muhammed, Allah sana adaletli olmanı emrettiği halde adaletli olmadın!*” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber öfkelenerek “*yazıklar olsun size, ben size karşı âdil olmazsam kim âdil olacak?*” buyurdu. Bunun ardından zekâtın kimlere verileceğine dâir üstteki âyet nazil olmuştur.⁸⁶

Âyetin nüzûl sebebinden, Hz. Peygamber’in bir şey vermediği bu kişilerin zekât al-maya ehil olmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu itirazı yapanların münafıklardan bir grup olduğu, Allah için değil kendilerine pay verilmediği ve bu durumun menfaatlerine dokunduğu için öfkelenip öyle söyledikleri belirtilmiştir.⁸⁷

Hız. Peygamber’in Öfke Hali ve Öfkeyle İlgili Açıklamalarından Bazı Örnekler

a) Hz. Peygamber, “*Beni Allah’ın gadabından/öfkesinden ne uzaklaştırır?*” diye soran kişiye “*öfkelenme!*” buyurmuştur.⁸⁸ “*Bana yapmam için bir şey emret!*” diye de-falarca soran birine her defasında “*öfkelenme!*” buyurmuştur.⁸⁹ Yine “*öfkelenme!*” diye emrettiği başka bir sahabenin, “*Resûlullah bana ‘öfkelenme’ dediğinde, ‘demek ki öfke bütün kötülükleri bir araya topluyor’ diye düşünmüştüm*” demesi dikkat çekicidir.⁹⁰

b) Muâz b. Cebel’den rivâyet edilen bir hadîste Hz. Peygamber, huzurunda birbiri-ne söven iki kişiden birisinin yüzünde öfke belirince şöyle buyurmuştur: “*Ben bir kelime biliyorum, eğer şu adam bunu söylerse öfkesi geçer. O kelime ‘Eûzü billahi mine’s-şeytani’r-racîm (kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım)’dır.*”⁹¹

c) Hz. Ayşe, “*Resûlullah bir şey emrettiği zaman insanların güç yetirebilecekleri amelleri emrederdi*” demektedir. Bir keresinde insanlar ona, “*Biz senin gibi değiliz! Allah senin geçmiş ve gelecek zünûbunu (günahlarını) bağışlamıştır*” demiştiler. Bunun üzerine simâsından öfkelenildiği fark edilen Resûlullah, “*Sizin Allah’tan en çok korkunuz ve O’nu en çok bilenez, benim*”⁹² diyerek onları uyarmıştır.

85) Tevbe, 9/58: “*وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمُكَ فِي الصَّدَقَاتِ...*”

86) Konuyla ilgili benzer rivâyetler için bkz. Tâberî, *Câmiu’l-Beyân*, C. XIV, s. 302; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. VI, s. 1817; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. IV, s. 164; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, C. IV, s. 220; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXXIV, s. 80, (hadîs no: 20434).

87) Seyyid Kutub, *Fî Zılâl*, C. III, s. 1668.

88) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XI, s. 211, (hadîs no: 6635).

89) Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XIV, s. 357, (hadîs no: 8744); C. XVI, s. 68, (hadîs no: 10011); C. XXXIII, s. 468, (hadîs no: 20357); Buhârî, *Edeb*, 76, (hadîs no: 6116); et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sevri, *el-Câmiu’s-Sahîh (Sünenü Tirmizî)*, Şirketü’l Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Bâbî’l-Halebî, Mısır, 1975, Ebvâbu’l-Birri ve’s-Sıla, 73, (hadîs no: 2020).

90) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXXVIII, 236-237, (hadîs no: 23171).

91) Tirmizî, *Daavât*, 52, (hadîs no: 3452).

92) Buhârî, *İman*, 11, (hadîs no: 20).

d) Bir adam gelip Hz. Peygamber'e, "*filan kişi namazı kıldırırken o kadar uzattı ki ben işime geç kaldım*" diye şikâyetle bulunmuştu. Bunun üzerine konuşmasından öfkelenildiği anlaşılan Resûlullah: "*İçinizde bıktıran kişiler var! Sizden biri, bir topluluğa imam olduğu zaman namazı hafif tutsun, arkasında yaşlı, hasta veya ihtiyaç sahibi kimse olabilir*" buyurmuştur.⁹³

e) Abdullah b. Ömer'den rivâyetle nakledilen şu haber ise Hz. Peygamber'in öfke halinde bile asla haddi aşmadığına güzel bir örnektir: "*Ben ezberlemek için Resûlullah'tan duyduğum her şeyi yazıyordum. Bana, 'sen duyduğun her şeyi yazıyorsun, oysaki Resûlullah da bir insandır, öfkeli veya hoşnut olarak konuşabilir!' diyerek itiraz ettiler. Ben de yazdıklarımı yanına aldım ve bunu Resûlullah'a anlattım. Parmağıyla ağzını işaret ederek dedi ki, 'Yaz! Nefsîm kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki bundan sadece hak çıkar' buyurdu.*"⁹⁴ Bu hadîsten Hz. Peygamber'in öfke halinde bile hak olmayan bir söz söylemediği ve bir davranışta bulunmadığı anlaşılmaktadır.

f) Hz. Ayşe'den rivâyetle nakledilir ki bir sefer esnasında Hz. Peygamber'in eşlerinden olan Hz. Safiyye'nin devesi hastalanmıştı ve yürüyemeyecek haldeydi. Yine ezvâc-ı tahîrat'tan olan Hz. Zeyneb'in ise yedek develeri vardı. Hz. Peygamber ondan, develerin birini Hz. Safiyye'ye vermesini istemiş, o ise "*Ben devemi şu Yahudî kadına mı verecekmişim?*" diye itiraz etmişti. Bu davranışından dolayı öfkelenen ve eşine kırılan Hz. Peygamber Zilhicce, Muharrem ve Safer Ayı'nın bir kısmına kadar yani yaklaşık üç aylık süre içinde Hz. Zeyneb'in yanına uğramamıştır.⁹⁵

g) Sa'd b. Ubâde, "*eğer ben eşimin yanında yabancı bir erkeği görsem*⁹⁶ *onu bağışlama ve kılıcımla öldürürüm*" demişti. Onun kastettiği şeyin, böyle bir manzara karşısında aşırı derecede öfkelenmesini ifade etmek olduğu anlaşılmaktadır. Sa'd'ın böyle dediğini Hz. Peygamber'e haber verdikleri zaman: "*Sa'd'ın gayretine şaşırıyor musunuz? Allah'a yemin olsun ki ben ondan daha gayyûrum, Allah ise benden daha Gayyûr'dur. Allah bu gayretinden dolayı fuhşiyâtın açığını da gizlisini de haram kılmıştır*" buyurmuştur.⁹⁷

h) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "*Semada, biri şiddetle diğeri yumuşaklıkla emreden iki melek vardır ve ikisi de doğrudur. Onlar Cebrâil ve Mikâil'dir. İki nebî vardır ki, biri şiddetle diğeri yumuşaklıkla emreder ikisi de doğrudur. Onlar Nûh ve İbrahim'dir. Benim iki arkadaşım vardır, biri şiddetle diğeri yumuşaklıkla emreder, ikisi de isabetlidir. Onlar ise Ebu Bekir ve Ömer'dir.*"⁹⁸ Bu rivâyet, yerine göre sert ve

93) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XXVIII, s. 309, (hadîs no: 17077).

94) Ebû Dâvud, *İlim*, 3 (hadîs no: 3646).

95) Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. XLI, s. 463, (hadîs no: 25002); Ebû Dâvud, *Sünne*, 4, (hadîs no: 4602).

96) "Eşimin iffetine mütecaviz durumda olan bir erkek" anlamındadır.

97) Müslim, *Liân*, 17 (hadîs no: 1499). Farklı rivâyetler için bkz. Müslim, *Liân*, 13, 14, 15, 16.

98) el-Heysemi, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebûbekir b. Süleyman, *Mecmaü'z-Zevaid Menbâu'l-Fevâid*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1994, C. IX, s. 51 (hadîs no: 14345) (*Mecmaü'z-Zevaid*). Heysemî, Ümmü Seleme kanalıyla gelen bu hadîsi, Taberânî'nin sika ravilerden rivâyet ettiğini belirtmiştir.

şiddetli davranmanın da yumuşaklık göstermenin de gerekli olabileceğini ve birinin diğere rine râcih olmadığını göstermektedir.

Yine benzer bir şekilde Hz. Peygamber'in: “Şanı yüce Allah bazı adamların kalplerini öyle yumuşatır ki onlar süttten daha yumuşak olur; bazılarının kalplerini de öyle şiddetlendirir ki taştan daha sert olur. Ey Ebû Bekir sen ‘ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ ‘ İN تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ ‘ 99 diyen İbrahim (a.s.) ve ‘ رَبِّ لَا تَذُرْ عَلَيَّ ‘ 100 diyen İsa (a.s.) gibisin. Ey Ömer sen de ‘ وَأَسَدُّدٌ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا ‘ 101 diyen Nâh (a.s.) ve ‘ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ‘ 102 diyen Mûsa (a.s.) gibisin”¹⁰³ buyurduğu nakledilir.

Kur’ân kıssalarına işâret eden bu hadîslerden, her peygamberin mîzâcının farklı olduğu; Hz. Nâh ve Hz. Mûsa’nın fitraten daha öfkeli ve şiddetli; Hz. İbrahim¹⁰⁴ ve Hz. İsa’nın ise daha sabırlı ve yumuşak olduğu anlaşılmaktadır. Bu paralelde Hz. Ayşe, Hz. Peygamber’in asla kendi nefsi için gadablanıp intikam almadığını, öfkelenildiğinde Allah için öfkelenildiğini, ceza verdiğinde de Allah için ceza verdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵ Bu özelliğin, ismet sıfatını taşıyan bütün peygamberlerin ortak özelliği olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

İslam Ümmeti için en “güzel örnek” olan Hz. Peygamber’in bir beşer olarak öfkelendiği durumlar, öfke halinde takındığı tavır ve gösterdiği sabır da insanlar için örnektir. Hz. Peygamber, müşriklerin eziyetlerine, kem sözlerine, iftira ve yalanlarına, kendisine çektirdikleri ezâ ve cefaya ayrıca nübüvvet vazifesinin yıpratıcı her türlü zorluğuna karşı; enbiyanın en seçkinleri olan ulû’l-azm peygamberler gibi sabretmekle emrolunmuştur. Nitekim vakti gelince onları cezalandıracak olan Allah’tır. Resûlün görevi ise sadece tebliğ ve beyân etmektir. Hz. Peygamber bütün ömrü boyunca Rabbinin bu emrine ittibâ etmiştir.

- 99) *İbrâhim*, 14/36: “...Bundan böyle kim bana uyarırsa o bendendir. Kim de bana isyan ederse, muhakkak başlıyayan ve merhamet eden Sensin.”
- 100) *Mâide*, 5/118: “Eğer onlara azab edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer kendilerini başlıyarsan yine şüphe yok ki Sen Aziz ve Hakim’sin (sonsuz izzet ve hikmet sahibisin).”
- 101) *Nâh*, 71/26: “...Rabb’im yeryüzünde dönüp dolaşan bir tek kâfiri dahi bırakma.”
- 102) *Yûnus*, 10/88: “...Kalplerini şiddetle sık! Çünkü o elim azabı görmedikçe iman etmeyecekler.” Hz. Mûsa’nın bu bedduayı Firavun ve adamları için yapmıştır.
- 103) İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, C. VII, s. 359 (hadîs no: 36690); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. VI, s. 138-140 (hadîs no: 3632); el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, Dârü’l-Küttübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, C. VI, s. 522 (hadîs no: 12844); Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, C. VI, s. 87 (hadîs no: 10008).
- 104) *Hûd*, 11/ 74-75: “İbrahim’den korku gidip, kendisine müjde gelince, Lût Kavmi hakkında, Bizimle mücadeleye başladı. İbrahim cidden, bağı yanık ve kendisini Allah’a vermiş idi.”
- 105) Bkz. es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyan*, C. X, s. 339; Bursevî, İsmail Hakkî b. Mustafâ el-İstanbulî el-Hanefî el-Halvetî, *Râhu’l-Beyân*, Dârü’l-Fikr, Beyrut trs., C. X, s. 543;

İncelediğimiz örnekler ışığında Hz. Peygamber'in öfkesine sebep olan bazı noktaları şu şekilde belirlememiz mümkündür: Müşriklerin kendisine ve İslam'a acımasızca taarruz etmeleri; şehit edilen sahâbîlere müslâ yapılması; haksız yere işlenen cinâyet; Allah yolunda cihattan geri kalınması; ashâbın emre itaatte ve tembih edilen hususlarda gevşeklik göstermesi; bir kimseyle alay edilip aşağılanması; kendisinin âdil olmamakla itham edilmesi; gayrimüslimlerin, öğrenmek niyetiyle sordukları samimiysiz soruları; müminlerin, İslam'ın esaslarına temas etmeyen ve açıklanmasında fayda bulunmayan suâlleri ısrarla sormaları; keza müminlerin güç yetiremeyecekleri bir takım sorumlulukları gerektirecek emir ve yasaklarla ilgili lüzumsuz suâller sormaları; bir takım hikmetsiz ve abes davranışlar.

Tefsir ve hadîs kaynaklarındaki rivâyetlerin genelinden, onun kendi nefisinden ziyâde hukûkullah ve hukuk-u ibâd adına öfkelenmediği, öfke halinin asla aşırıya kaçmadığı ve öfkesi sonucu herhangi bir kişi veya gruba asla haksızlık yapılmadığı anlaşılmaktadır. Çeşitli vesilelerle öfkenin mahiyetini, zararlarını ve korunma yollarını açıklamış olan Hz. Peygamber'in, kendisine türlü eziyetler çektiren kavmine beddua etmesi mümkünken etmemiş olması ve her türlü acıya sabır göstermesi bütün müminler için zirve noktayı teşkil eden en güzel örnektir. Bu noktada Hz. Peygamber'in tam anlamıyla Kur'ânî bir hadd-i vasatta olduğu, yani gerektiğinde zâlimlere ve İslam düşmanlarına karşı herkesten daha şiddetli olabilirken; müminlere ve tebliğine kulak veren insanlara ise herkesten daha sefkatli olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah İbn Muhammed b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *Müsned*, I-XLV, Thk.: Şuayb el-Arnaût / Âdil Mürşid ve diğerleri, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- el-Bağavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed b. el-Ferrâ (ö. 510/1116), *Meâlimu't-Tenzil fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-V, Thk.: Abdürrezzak el-Mehdî, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Mûsa el-Husrevcirdî el-Horasanî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Thk.: Muhammed Abdülkadir Atâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- _____, *Şuabu'l-İman*, I-XIV, Thk.: Abdülâlî Abdülhamid Hâmid, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsirüddîn Ebî Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazî (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl (Tefsîru'l-Beydâvî)*, I-V, Thk.: Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 1997.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah İsmail b. İbrahim el-Cu'fî (ö. 256/870), *Sahihu'l-Buhârî*, I-IX, Thk.: Muhammed Zühayr b. Nasır en-Nasır, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2002.

- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafâ el-İstanbulî el-Hanefî el-Halvetî (ö. 1127/ 1715), *Râhu'l-Beyân*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Fikr, trs.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdfî (ö. 275/889), *Sünen*, I-V, Nşr.: Mahmûd Avvâme, Beyrut: Dâru'l Kible/ Cidde: Müessesetü'r-Reyyân, 1998.
- el-Fîrûzabâdî, Ebî Tâhir Muhammed b. Yakûb (ö. 817/1414), *Besâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz*, I-VI, Kahire: el-Meclisu'l-A'lâ li-Şuûni'l-İslâmiyye, trs.
- el-Hâkim en-Neysabûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdûye (ö. 405/1014), *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, I-IV, Thk.: Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- el-Heysemi, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebûbekir b. Süleyman (ö. 807/1405), *Mecmaü'z-Zevaid Menbâu'l-Fevâid*, I-X, Thk.: Hüsamüddin el-Kudsî, Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- İbn Atıyye el-Endelûsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdîrrahman b. Temâm (ö. 542/1147), *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, I-V, Thk.: Abdüsselam Abdüşşafî Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî (ö. 327/939), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-X, Thk.: Es'ad Muhammed Tayyib, Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr, 1998.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman (ö. 235/850), *el-Kitâbu'l-Müsannef fî'l-Hadîsi ve'l-Âsâr*, I-VII, Thk.: Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 1988.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibban*, I-XVIII, Thk.: Şuayb el-Arnâvut, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1988.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî el-Basrî ed-Dımaşkî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, Thk.: Sami b. Muhammed Selâme, Riyad: Dâru't-Taybe, 1999.
- el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Saîd b. Kâsım el-Hallâk (ö. 1332/1914), *Mehâsinü't-Te'vîl*, I-IX, Thk.: Muhammed Basil Uyûn es-Sûd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir b. Ferh el-Hazrecî Şemsüddîn (ö. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Thk.: Ahmed el-Berdûnî, İbrâhin Atfîş, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- el-Mâturîdfî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud (ö. 333/944), *Te'vîlâtu Ehli's-Sünne*, I-X, Thk.: Mecdf Baslûm, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- el-Mâverdfî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 450/1059), *en-Nuket ve'l-Uyûn*, I-VI, Thk.: Seyyid b. Abdilmaksûd b. Abdîrrahim, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, trs.

- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî el-Kayrevânî (ö. 437/1045), *el-Hidâye İlä Bulûğî'n-Nihâye fî İlmi Meâni'l-Kur'ân ve Tefsîrihi*, I-XIII, Mecmûatü Buhûsi'l-Kitâbi ve's-Sünne, Birleşik Arap Emirlikleri: Câmîatu's-Şârka, 2008.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö. 261/875), *Sahih*, I-III, Nşr.: Muhammed Fuâd Abdülbakî, İstanbul, 1992.
- en-Nesâî, el-İmam Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Thk.: Hasan Abdülmün'im eş-Şiblî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2001.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfızuddîn (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I-III, Thk.: Yusuf Ali Bedîvî, Beyrut: Dâru'l-Kelimü't-Tayyib, 1998.
- en-Neysabûrî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummî (ö. 850/1447), *Garâibu't-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân*, I-VI, Thk.: Zekeriyya Umeyrat, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- er-Râzî, İmam Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyin et-Teymî (ö. 606/1209), *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- es-Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (ö. 427/ 1036), *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, Thk.: Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2002.
- es-Semerkindî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim (ö. 373/973), *Bahru'l-Ulûm*, I-III, y.y., trs.
- Seyyid Kutub, İbrahim Hüseyin eş-Şarbî (ö. 1967), *Fî Zülâli'l-Kur'ân*, I-VI, Kahire: Dâru's-Şurûk, 1991.
- es-Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman (ö. 911/1505), *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-IV, Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti li'l-Âmme, 1974.
- _____, *ed-Dürri'l-Mensûr*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, trs.
- et-Tâberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân Fî Te'vîli'l-Kur'ân*, I-XXIV, Thk.: Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sevre (ö. 209/825), *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenü Tirmizî)*, I-V, Mısır: Şirketü'l Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, 1975.
- el-Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Neysabûrî eş-Şâfiî (ö. 468/1076), *el-Vecîz fî Tefsîri Kitabi'l-Azîz*, Thk.: Safvan Adnan Dâvûdî, Beyrut: Dâru'l-Kalem/ Dımaşk: Dâru's-Şamiye, 1993.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (ö. 1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili* (Eserin dili sadeleştirilmiştir), I-IX, Haz.: Kurul, İstanbul: Şura Yayınları/Çelik Yayınevi, 1993.

ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâfu An Hakâki't-Tenzîl*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985.

ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dımaşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, h. 1418/1997.